

**INTERNATIONAL PERFORMANCE POETRY
BIENNIAL SYMPOSIUM-FESTIVAL (PerPoSF) #1
(December 6-8, 2024, Greece)**

«Τι Πράγμα είναι η Επιτελεστική Ποίηση;»

Γεωργία Βεληβασάκη

Ποιήτρια, performer, καλλιτεχνική διευθύντρια PerPoSF,
διδάσκουσα επιτελεστικής ποίησης, Υποψήφια Διδασκώρισα (ΠΑΜ)

Σοφία Ιακωβίδου

Τοπογράφος, ποιήτρια, εκπαιδύτρια δημιουργικής γραφής,
μέλος Οργανωτικής Επιτροπής PerPoSF

Το άνοιγμα των εργασιών του PerPoSF έγινε το πρωί της 6ης Δεκεμβρίου 2024, με μια διαλογική εισαγωγή στην επιτελεστική ποίηση (performance poetry).

ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ: Όταν ένα πεδίο είναι καινούργιο, περισσότερο σημαντικό είναι να θέσουμε τα σωστά ερωτήματα από το να προσπαθήσουμε να δώσουμε όλες τις απαντήσεις.

ΒΕΛΗΒΑΣΑΚΗ: Ειδικά όσον αφορά την performance poetry ή επιτελεστική ποίηση, όπως μεταφράζεται στα ελληνικά. Ο στόχος είναι περισσότερο να αποσαφηνίσουμε παρά να ορίσουμε τι ακριβώς πράγμα είναι αυτό, καθώς η ίδια η έννοια του «ορισμού» αντιτίθεται στη λογική της επιτέλεσης ως ρέουσα διαδικασία.

Ι: Ανοίγουμε λοιπόν τις εργασίες του πρώτου International Performance Poetry Biennial Symposium-Festival με ένα παιχνίδι ερωταποκρίσεων.

Β: Η ιδέα ήταν αποτέλεσμα των πολλών συνεντεύξεων που χρειάστηκε να δώσω όλο αυτόν τον καιρό σε σχέση με το εγχείρημά μας, από τις οποίες έχουμε σταχυολογήσει τις πιο καίριες ερωτήσεις. Και ξεκινάμε ευθύς αμέσως.

Ι: Το Συμπόσιο-Φεστιβάλ συνδιοργανώνεται από το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δημιουργική Γραφή» του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας και την ΕΠΟΨΙΣ ΑΜΚΕ Πολιτισμού και πραγματοποιείται υπό την αιγίδα και με την υποστήριξη του Υπουργείου Πολιτισμού και του Δήμου Θεσσαλονίκης. Τι προσδοκούμε, τι φιλοδοξούμε;

Β: Στην χώρα μας υπάρχουν πολλά Φεστιβάλ Ποίησης, αλλά κανένα ειδικά για την επιτελεστική ποίηση, ένα ποιητικό είδος, που αναγνωρίστηκε ως τέτοιο μόλις στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, από το National Endowment for the Art στην

Αμερική και έκτοτε έχει κερδίσει το ενθουσιώδες ενδιαφέρον του κοινού, σε όλο τον κόσμο, φτάνοντας μέχρι τις Ινδίες και την Κίνα.

Τα τελευταία χρόνια, μάλιστα, έχουν αρχίσει να εμφανίζονται και στη χώρα μας όλο και περισσότεροι Έλληνες ποιητές και ποιήτριες-performers, περιστασιακά βέβαια και αποσπασματικά, σε εκδηλώσεις ποίησης. Έπρεπε, λοιπόν, να γίνει αυτό το βήμα και να οργανωθεί ένα Συμπόσιο-Φεστιβάλ, που θα εστιάζει στην επιτελεστική ποίηση, όχι μόνο για να δώσουμε χώρο σε όλους αυτούς τους ποιητές και ποιήτριες, αλλά και για να δημιουργήσουμε έναν τόπο συνάντησης όπου θα επισυμβαίνει μια γόνιμη ανταλλαγή ιδεών, απόψεων και φυσικά ποιητικών έργων.

I: Σε μια εποχή όπου η ταχύτητα και η τεχνολογία κυριαρχούν, μπορεί η ποίηση να παραμείνει επίκαιρη και να γίνει προσβάσιμη σε ένα ευρύτερο κοινό;

B: Σήμερα η μετάβαση από την αναλογική στην ψηφιακή τεχνολογία έχει συντελεστεί και εγκαθίσταται πλέον ταχύτατα ένας καινούργιος τρόπος ζωής, αντίληψης, δημιουργίας και πρόσληψης των πραγμάτων. Μέσα, λοιπόν, στον τρελό ρυθμό και τις ανακατατάξεις της σύγχρονης ζωής, πράγματι η ποίηση, η γραπτή ποίηση, όπως δείχνουν οι στατιστικές, φαίνεται να χάνει έδαφος. Και πώς να μη συμβαίνει αυτό, όταν η ανάγνωση της ποίησης προϋποθέτει, αντίθετα από τον γρήγορο ρυθμό που επιβάλει η εποχή, μια επιβράδυνση του χρόνου, μια ησυχία. Η τεχνολογία βέβαια φέρνει νέα μέσα επικοινωνίας και δημιουργίας, κάτι όχι απαραίτητα κακό. Άλλωστε, αυτό έκανε πάντα η τεχνολογία: άλλαζε τους τρόπους παραγωγής, τις σχέσεις μεταξύ μας, τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο, τον τρόπο που δημιουργούμε. Ευθυγραμμίζομαστε, λοιπόν, με τα νέα μέσα, κι αυτό ίσως να σημάνει την ανάδυση νέων μορφών για την (γραπτή) ποίηση.

Από την άλλη, καταγράφεται ένα ενθουσιώδες ρεύμα για την επιτελεστική και προφορική ποίηση, ιδίως όσον αφορά τους νέους. Είναι η τεχνολογία, η σύζευξη διαφορετικών καλλιτεχνικών ειδών, η εμπλοκή όλων των αισθήσεων στη διαδικασία της πρόσληψης, η αναγωγή του αποδέκτη σε «συμπαίκτη» και συνδημιουργό, όλα μέρη της γοητείας της επιτελεστικής ποίησης. Ο ποιητικός λόγος αφήνει τον ιδιωτικό χώρο της σελίδας για να εκδιπλωθεί ζωντανά, από τον ίδιο τον ποιητή, στον δημόσιο κοινωνικό χώρο. Η επιτελεστική ποίηση, επομένως, προϋποθέτει ένα πεδίο ετερότητας, ένα «εμείς», κάτι που θα το χαρακτήριζα ιδιαίτερα αναγκαίο σε καιρούς που προτάσσεται η επικοινωνία χωρίς σώματα και χωρίς πραγματική επαφή.

I: Η Ελλάδα έχει μακρά και ιστορική σχέση με την ποίηση, από τον Όμηρο μέχρι και σήμερα. Πώς βλέπετε τη θέση της σύγχρονης ποίησης στην ελληνική κοινωνία; Πού αποδίδετε την άνθηση της επιτελεστικής ποίησης;

B: Είναι αλήθεια ότι η Ελλάδα συνδέεται ενεργά με την ποίηση, ήδη από την αρχαιότητα. Από την εποχή του Εμπεδοκλή και των ραψωδών του Ομήρου η ποίηση υπήρξε προφορική, τραγουδιστή, επιτελεστική, δημόσια. Αυτό άρχισε να αλλάζει από τον Γουτεμβέργιο και μετά, όταν, με την ανακάλυψη της τυπογραφίας, η ποίηση αποκόπτεται σιγά-σιγά από τη βιωμένη συλλογική εμπειρία και η αναγνωστική απόλαυση γίνεται πλέον ιδιωτική.

Ήδη όμως από τις αρχές του 20ού αιώνα, με τις Ευρωπαϊκές Πρωτοπορίες, παρατηρείται μια επιστροφή στην προφορικότητα και επιτελεστικότητα, που συνεχίζεται, κατά τη δεκαετία του '60, στην Αμερική, με την Beat Generation και ποιητές όπως ο Allen Ginsberg, για να επανέλθει δυναμικά στο προσκήνιο τις τελευταίες δεκαετίες. Αν θέλαμε μια πιθανή εξήγηση, αξίζει να δούμε τις ιστορικές συγκυρίες και πώς αυτές επηρεάζουν, αλλάζουν και τελικά καθορίζουν την αντίληψή μας για την ποίηση και για την τέχνη γενικά.

Η Ελλάδα ουδέποτε συνδέθηκε ουσιαστικά με τις Πρωτοπορίες, πέρα από εξαιρέσεις, όπως ήταν ο Γιάννης Χρήστου, ο Θάνος Μούραρης-Βελλούδιος, ο Νικόλας Κάλας. Ιστορικά, είχε τα δικά της θέματα να διαχειριστεί. Ευδοκίμησε, βέβαια, η μελοποιημένη ποίηση ως τρόπος διαφυγής του ποιητικού λόγου από τη σελίδα προς το ευρύτερο κοινό· ο ποιητικός λόγος μπήκε στα χείλη του κόσμου και αγαπήθηκε.

Σήμερα, λοιπόν, η ποιητική απόλαυση γίνεται και πάλι δημόσια και μάλιστα πολυαισθητηριακή. Τι σημαίνει αυτό; Το ποιητικό έργο δεν είναι μόνο οι λέξεις. Είναι και τα υλικά τα οποία θα επιλέξει ο ποιητής ή η ποιήτρια, είναι το φαινομενολογικό του σώμα, ο τόνος της φωνής του, η παρουσία των σώματων των θεατών-ακροατών στο ενεργό παρόν, που συνδημιουργούν το νόημα και το ποίημα ως κατάσταση, ως συμβάν, ως performance.

Η ποίηση είναι εκείνη η ρωγμή που μας βγάζει από τις βεβαιότητές μας και δείχνει το συνεχώς διαφεύγον, το «σημαίνον σώμα», όπως θα το έλεγε ο Σαρτρ. Η ποίηση, και ιδιαίτερα η επιτελεστική ποίηση, δεν είναι μόνο έκφραση συναισθημάτων. Είναι μορφή διερεύνησης της ουσίας των πραγμάτων. Θέτει ερωτήματα. Αφουγκράζεται εκείνο που δεν φαίνεται, μεταστοιχειώνει το ατομικό σε συλλογικό, αποκαλύπτει πτυχές της ζωής αόρατες, καταγγέλλει, αντιστέκεται, αγγίζει τον κοινό μας πυρήνα.

I: Σε τι διαφέρει η performance ποίηση, που φαίνεται να χαρακτηρίζεται από προφορικότητα, από τη γραπτή ποίηση που γνωρίζουν οι περισσότεροι;

B: Αν είσαι ποιητής ή ποιήτρια, δημιουργείς ποίηση, γράφεις ποίηση. Έχουν υπάρξει βέβαια ποιητές, όπως ο Γάλλος Bernard Heidsieck, που από τη δεκαετία του '50 και μετά, όλα του τα έργα ήταν προφορικά και κανένα γραπτό. Η προφορικότητα και η γραπτότητα δεν είναι εναντιωματικά στοιχεία, αλλά συμπληρωματικά. Άλλωστε η γραπτή ποίηση εμπεριέχει μαζί με την οπτική της όψη, και μια ηχητική και επιτελεστική όψη, που περιμένει, κατά κάποιο τρόπο, να εκδιπλωθεί στον τρισδιάστατο κόσμο. Το ένα λοιπόν δεν αναιρεί το άλλο. Γράφω και επιτελώ, επιτελώ και γράφω.

Στη γραπτή ποίηση, τώρα, ο αναγνώστης αντιλαμβάνεται, προσλαμβάνει και ερμηνεύει το όποιο περιεχόμενο, χωρίς ωστόσο να αλλάζει κάτι στο ίδιο το κείμενο-αντικείμενο. Στην επιτελεστική ποίηση ο ποιητικός λόγος εγκαταλείπει την ασφάλεια της σελίδας, για να παρουσιαστεί δημόσια, από τον ίδιο τον ποιητή ή την ποιήτρια, συμπεριλαμβάνοντας στο παιχνίδι της πρόσληψης, το ομιλούν σώμα του ή της δημιουργού απέναντι στο σώμα του αποδέκτη, κάτι που, αυτό από μόνο του, υπονομεύει, αποσταθεροποιεί και μετατονίζει τον ποιητικό λόγο. Ο ποιητής ή η ποιήτρια αξιοποιεί το σύνολο των δεξιοτήτων του ή και συνεργάζεται με άλλους καλλιτέχνες, συναρθρώνοντας διαφορετικές καλλιτεχνικές πρακτικές, αλλά και τεχνολογικά μέσα, που δεν αναπαριστούν και δεν περιγράφουν το νόημα των λέξεων, αλλά συνδημιουργούν το ποίημα ως επιτέλεση, προσκαλώντας το κοινό να συμμετάσχει ενεργά με το νου και τις αισθήσεις του. Η ποίηση, λοιπόν, μέσω της επιτέλεσης, τελικά, ξαναβρίσκει την κοινωνική, ενωτική και συλλογική της διάσταση.

I: Τι σημαίνει να «συμμετάσχει κανείς ενεργά» σε ένα έργο επιτελεστικής ποίησης;

B: Ουσιαστικά αλλάζει η σχέση μεταξύ ποιητή-αποδέκτη. Ο λόγος νοηματοδοτείται, όπως είπαμε, όχι μόνο από τις λέξεις, όχι μόνο από τα υλικά που ο ποιητής ή η ποιήτρια θα επιλέξει, αλλά και από την ίδια τη ζωντανή παρουσία των σωμάτων στον χώρο: το σώμα του ποιητή ή της ποιήτριας μπροστά στα σώματα των θεατών. Εκείνο που επισυμβαίνει είναι μια ανταλλαγή ενέργειας, βλεμμάτων, δράσεων ή αντιδράσεων. Ένα δούναι και λαβείν, μια λούπα ανάδρασης, που εγκαθιστά μια διαλεκτική επικοινωνία, επιτρέποντας στον αποδέκτη να συμμετάσχει ενεργά και να γίνει εντέλει κι αυτός συνδημιουργός της συνολικής επιτέλεσης. Ο ποιητικός λόγος ενσαρκώνεται, παίρνοντας και άλλες διαστάσεις.

I: Τι είναι, λοιπόν, η επιτελεστική ποίηση;

B: Μιλάμε για ποίηση, άρα για γλώσσα. Και για επιτέλεση, άρα για ένα πραξιακό, δρασιακό, παραστασιακό συμβάν. Γλώσσα και παραστατική ιδιότητα, δεν είναι παρά ο αρχετυπικός τρόπος να εκφραζόμαστε, να επικοινωνούμε, να αντιλαμβανόμαστε, να δημιουργούμε.

Ο φιλόσοφος Μερλώ-Ποντύ, από τους σπουδαιότερους του 20ού αιώνα, θεωρεί την επιτέλεση (performance), ως μεταφορά της πραγματικότητας και σε καμία περίπτωση αναπαράσταση ή περιγραφή της, τοποθετώντας την κοντά στην ποίηση. Ο ανθρωπολόγος Levi Strauss, από τη μεριά του, αντιλαμβάνεται την επιτέλεση ως καταγωγικό συστατικό του ανθρώπου, ως εκείνο τον ενωτικό ψυχικό πυρήνα της ανθρωπότητας πίσω από το καλειδοσκόπιο των πολιτισμών. Φαινόμενα επιτελεστικής ποίησης βρίσκουμε στις θεμελιακές τελετουργικές πράξεις σε όλες τις κοινωνίες, σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης, διαχρονικά, μέσα στους αιώνες. Μάλιστα, αυτός ο κοινός πυρήνας αποδεικνύεται πλέον και από τα απτά, σχεδόν πανομοιότητα ευρήματα που η σύγχρονη αρχαιολογία αποκαλύπτει, στο Αφγανιστάν, στην Κρήτη, στην Αμερική, στην Περσία, στην Αίγυπτο, στην Ινδική και Κέλτικη παράδοση. Η επιτέλεση έχει τελετουργική καταγωγή. Ως πρακτική συνθέτει νόημα, επιβεβαιώνοντας ατομικές ή συλλογικές πολιτιστικές αξίες.

Αν τοποθετήσουμε, λοιπόν, την ποίηση μέσα στο πλαίσιο μιας επιτελεστικής διαδικασίας, καταλαβαίνουμε γιατί ο σπουδαίος Γάλλος ποιητής-περφόρμερ Julien Blaine, που μας τιμά σε αυτό το Συμπόσιο-Φεστιβάλ, θεωρεί την επιτελεστική ποίηση την πλέον «ουσιώδη».

Τι σημαίνει επιτελεστικό (performative); Επιτελεστικές είναι οι ομιλιακές πράξεις, εκφορές του λόγου που δημιουργούν πραγματικότητα. Τι σημαίνει επιτέλεση (performance); Το ίδιο το συμβάν, το γεγονός. Ίσως και να μας μπερδεύει η μετάφραση performance poetry ως επιτελεστική ποίηση, καθώς ένα ουσιαστικό μεταφράζεται ως επίθετο (αν και το ουσιαστικό πριν από άλλο ουσιαστικό στην αγγλική γλώσσα λειτουργεί ως επίθετο). Δεν θα σταθώ στην ορολογία, καθώς στις σημερινές απογευματικές εργασίες θα έχουμε την ευκαιρία να ακούσουμε τον ποιητή Δημοσθένη Αγραφιώτη στην ομιλία του «Επιτέλεση. Το ζήτημα της ορολογίας» και τότε θα μας λυθούν πολλές απορίες.

I: Ναι, αλλά τι πράγμα είναι εντέλει η επιτελεστική ποίηση;

B: Καταρχάς, δεν είναι πράγμα, είναι διαδικασία, είναι κατάσταση, είναι συμβάν. Πρόκειται για ένα σύγχρονο, δυναμικό, διακαλλιτεχνικό,

οπτικοακουστικό, συμμετοχικό, πολυαισθητηριακό είδος ποίησης, μια εν τω γίνεσθαι δημιουργία, που συνενώνει διαφορετικά καλλιτεχνικά πεδία, αξιοποιεί τη σύγχρονη τεχνολογία και παρουσιάζεται σε προεπιλεγμένο χώρο και χρόνο, ζωντανά, από τον ίδιο τον ποιητή ή την ποιήτρια μπροστά στο κοινό, με σκοπό να αφήσει ίχνη στο συλλογικό ασυνείδητο, να γίνει βίωμα.

Δεν θα μιλήσω αναλυτικά ή περαιτέρω για υλικότητα, επιτελεστικότητα, πλαισιοθέτηση, τοποθέτηση, μεταφορά κτλ. Επιτρέψτε μου να αφήσουμε την επιτελεστική ποιητική για μια άλλη φορά.

I: Αν υπήρχαν σίχτοι από ένα ποιητικό έργο για να περιγράψετε το μεγαλείο της ποιητικής δημιουργίας, ποιοι θα ήταν αυτοί;

B: Στην επιτελεστική ποίηση ο λόγος «αφήνει το βάθρο του υψηλού, που θαυμάζεται από μακριά και ιδιωτικά, για να υπάρξει ως ένα θαυμαστό συλλογικό ποιητικό συμβάν». Κι εδώ επιτρέψτε μου μια μικρή παρένθεση: Μέχρι στιγμής, βλέπουμε να εισάγονται επιτελεστικά ποιητικά είδη, κυρίως από την Αμερική, όπως η Poetry Slam και η Spoken Word Poetry. Spoken Word Poetry βέβαια δεν σημαίνει παρά την προφορική ποίηση. Κι εμείς εδώ στην Ελλάδα κι αν δεν έχουμε παράδοση στην προφορική ποίηση. Θα μπορούσε άραγε η Performance Poetry να συνδεθεί με την παρακαταθήκη και τον πλούτο της δικής μας τελεστικής και προφορικής ποιητικής κληρονομιάς, με τα μοιρολόγια, το παραδοσιακό και δημοτικό τραγούδι, που εδώ μιλάμε βέβαια για λαϊκή ποίηση με κατεξοχήν επιτελεστικό χαρακτήρα.

Αφού θέλετε, λοιπόν, να παραθέσω σίχτους, θα σας πάω στον Ερωτόκριτο και τον δεκαπεντασύλλαβο, με τον οποίο μεγάλωσα στην Κρήτη. Τι θεωρώ μεγαλειώδες στο απόσπασμα που παραθέτω; Η δύναμη του χρόνου αίρεται και μάλιστα με έναν τρόπο φυσικό, ανθρώπινο, σωματικό, κυτταρικό. Ο έρωτάς της Αρετούσας νικά από το παρελθόν και η συνειδητή επιλογή του θανάτου της νικά από το μέλλον. Ο χρόνος καταργείται – κάτι που φαίνεται να συνάδει και με τις σύγχρονες εξελίξεις στην επιστήμη της Κβαντικής Φυσικής και της Κοσμολογίας.

Ο Βιτσέντζος Κορνάρος, λοιπόν, όταν η Αρετούσα μαθαίνει για τον θάνατο του Ερωτόκριτου, βάζει στα χείλη της τα εξής λόγια:

*Μακρά από δω `χω τσι χαρές και ποιος να μου τσι φέρη;
Ό,τι κι αν έχω βρίσκεται στου Ρώκριτου το χέρι.
Μοίρα μου κι ήντα λείπεις να κάμεις μπλίο σε μένα
τη σήμερο με νίκησες κι όχι στα περασμένα.
Ζώντας μου με δυσκόλευγες τον αγαπώ ν' αφήσω
μα ελπίζω με το θάνατο κι εγώ να σε νικήσω.*